

Nőkép és lánynevelés az 1960-as évek Magyarországon – a tantervek tükrében

Neveléstörténeti bevezetés

Magyarországon az 1700-as évek második felében, főként Mária Terézia erőfeszítéseinek köszönhetően indult meg az intézményes lánynevelés kiépítése. Ez akkor, a felvilágosodás korában valamennyi felvilágosult abszolutista uralkodó oktatáspolitikájának fontos része volt, és összefüggött a nők életmódjának fokozatos változásával. Ezen időszaktól kezdve csaknem két évszázadon át a magyarországi lánynevelés célkitűzései és ennél fogva tartalma – csakúgy, mint másutt Európában – mindig valamelyest különbözött a fiúk nevelésétől. (1)

A 18. század végétől megfigyelhető volt az a tendencia, hogy az alapfokú oktatás szintjén közelített egymáshoz a fiúk és lányok képzése mind időtartamát, mind pedig tartalmait tekintve, míg végül az 1868-as népoktatási törvényben egységes 6 osztályos kötelező képzést írtak elő minden 6 és 12 éves kor közötti gyermeknek, nemétől függetlenül.

Középiszkolák tekintetében azonban egészen 1948-ig többé-kevésbé lényegesen eltértek egymástól a különböző típusú és fenntartású fiú- és lányiskolák. (2) *Mészáros István* írja, hogy már a múlt század második felében megjelent új nevelési ideálként „az önálló, saját szellemi munkájából élő nő típusa”. (3) Az általános és „praktikus” ismeretek elsajátítása mellett tehát a lány-középiszkolákban különböző foglalkozásokra való előkészítés is folyt már a 19. század közepétől. A 20. század húszas éveiben jelentősen differenciálódtak a fiú- és lányközépiszkolák, 1934-ben azonban az egységesítés szellemében született meg a XI. törvény, mely egyetlen fajta gimnáziumról, illetve leánygimnáziumról rendelkezett. (4) A két típus mindegyike 8 osztályos, érettségi vizsgával záruló iskola volt, közel azonos óraszámúval, szinte azonos tantárgyi struktúrával. Az egyes tantárgyak óraszámát vizsgálva azonban tapasztalhatunk eltéréseket: a lányok az első két évben nem tanultak latint, a fiúk pedig németet; a lányok alacsonyabb óraszámú foglalkoztak testgyakorlással, ugyanakkor számukra 1–4. osztályban kötelező volt a kézimunka, ami viszont a fiúgimnáziumokban hiányzott. (5) Az 1938: XIII. tc. szerint nőnevelő intézetnek nevezett 8 osztályos leányiskolákat is létrehoztak, ahol a latin helyett még egy élő idegen nyelvet tanítottak.

1945 tavaszán 126 gimnázium és 47 leánygimnázium volt Magyarországon. Ugyanettől az évtől egy miniszteri rendelet szellemében megkezdődött a 8 osztályos általános iskolák létrehozása, ezzel párhuzamosan a középiszkolák 4 osztályossá alakítása. (6) (Az 1934-es XI. törvénnyel létrehozott középiszkolákat az 1951. évben kiadott 14. sz. törvényerejű rendelet szüntette meg.) Az 1948-as iskolaállamosítást követően 1949-ben valamennyi középiszkola „gimnázium”-má alakult át. (7) Elmosódott tehát a fiú- és leányiskolák közötti különbség.

Alapos kutatások volnának szükségesek annak feltárására, hogy hogyan történhetett meg mindez akkor, amikor meg sem száradt még a festék azon kiadvány lapjain, amelyet 1947-ben az MKM jelentetett meg, és amelyben az egyik szerző, *Gönyei Antal* hangsúlyozta a nemek között fennálló különbségeket és az ebből következő nevelési sajátosságokat. (8) Nyilvánvalóan magyarázat menderre az a balra toldódás, amely az 1947-es választások, majd az MDP megalakulása után a magyar oktatásügyet is lényegesen megvál-

toztatta. Gönyei Antal 1947-ben még a polgári társadalom tagjaként, azon társadalom fejlődését előmozdítandó írta le gondolatait a lánynevelésről, fejtegetve, hogy „a nő első-sorban és majdnem kizárólag anya és háziasszony. Ezért főleg azokra az ismeretekre kell oktatni és azokat a készségeket kell biztosítani számára, amelyekkel férjét boldoggá teheti és gyermekeit helyesen felnevelheti.” (9)

Ugyanakkor már az ő írásán is érződött a szovjet politikai (és pedagógiai) nézetek hatása: hangsúlyozta, hogy a fiúk és lányok között fennálló sok különbség csupán a társadalmi környezet és a nevelés eredménye, és idővel e különbségek megszüntetésére is sor kerülhet. Ehhez azonban ő szükségesnek vélte a nemek alaposabb biológiai, pszichológiai megismerését. Gönyei két érdekes szovjet példát emelt ki a lányoktatás tekintetében: a különbségekről szólva hivatkozott az 1928-as első szovjet öt éves tervre, melynek megvalósításához szükséges volt a fiúk és lányok együttes – különbségtétel nélküli – polYTECHNIKAI képzése. Másrészt a koedukáció kapcsán megemlítette, hogy a Szovjetunióban sokkal kisebb a szexualitás jelentősége, mint más európai országokban, mert a fiúk és lányok „a pubertás és az ifjúság korában elsősorban a külvilágot kívánják a maga teljes egészében, igazságában és cselekvési jellegében megragadni, [és ez] a szexualitás szükségét háttérbe szorítja”. (10) Gönyeinek a nemek megismerésének szükségességére vonatkozó megállapításai nemigen tükröződtek a későbbi pedagógiai törekvésekben. Annál gyakrabban találkozhatunk az 1950-es, 60-as évek tanterveiben olyan megfogalmazásokkal, melyek az egyéni különbségek megszüntetését irányozták elő. (11) A nembeliség, a szexualitás, az egyéni tulajdonságok háttérbe szorulása a „közösségi” ember nevelésének igénylésével magyarázható.

Az 1950-es tanterv szerint az általános gimnázium célja az volt, hogy „tanulóifjúságunkat népköztársaságunk öntudatos, fegyelmezett állampolgárává, a dolgozó nép hűséges fiává, a szocializmus építőjévé nevelje – a közösség, a nép, a haza önzetlen szolgálatának, a munka szeretetének és megbecsülésének, a nemzeti függetlenség, a dolgozók nemzetközi harca érdekében való önfeláldozásnak és bátorságnak szellemében”. (12) Nem tettek tehát semmiféle nemi megkülönböztetést a kívánatos embereszmény leírása során a szöveg korabeli alkotói. A „dolgozó nép hűséges fia” kifejezés magába foglalta a lányokat is, bár ez elég bizarr szóhasználat. (Helyesebb lett volna például a „gyermeke” kifejezés...)

Az 1950-es évek elején a pártpolitikai irányelvek végrehajtása, a tervgazdálkodás, a fokozott iparosítás következtében a hivatalos dokumentumokban, a média termékeiben, az oktatáspolitikai iratokban egészen másféle nőeszményt vázoltak elérendő (követendő) példaként, mint a korábbi évtizedekben. A források szerint a nőtől egyidejűleg elvárták azt, hogy a legkülönbözőbb szerepeit összeegyeztesse, melyek egy része nembeliségből, másik része állampolgári mivoltából, harmadik része pedig a gazdasági életben (gyakran kényszerűségből) vállalt feladataiból következett. Ezekben az években is elvárták a nőtől, hogy jó anya, gondoskodó feleség, csinos hölgy, kitűnő és leleményes háziasszony legyen, mindemellett pedig minél műveltebb, szellemi és fizikai munkák kapcsán is remekül teljesítő, politikailag képzett (szocialista, internacionalista gondolkodású), emberbarát lény. A korabeli források (például sajtótermékek) szerint a sok gyermeket vállaló, politikailag elkötelezett, traktort vezető csinos nő lett az eszménykép, aki annak ellenére, hogy éjszakánként tankönyvei fölött görnyed, férjének horgolt nyakkendővel és konyhaművészeti remekekkel kedveskedik...

Bár az 1950-es, 60-as évek fordulóján számos változás történt a magyar (és nemzetközi) politika és gazdasági helyzet alakulását illetően, az oktatásügy dokumentumaiban még az 1960-as években is számos nyomát fellelhetjük az efféle gondolatoknak.

Leánynevelés, nőkép az 1960-as évek általános iskolai tanterve és utasítása tükrében

1962-ben az általános iskolák számára új tantervet és utasítást adtak ki Magyarországon. A négy alsó tagozatos osztály esetében az előírt tananyag tekintetében nem tettek nemi alapon különbséget. Sem a testnevelés, sem a gyakorlati foglalkozások órái nem jelentettek különböző foglalatosságokat a fiúknak és lányoknak. A gyakorlati foglalkozások keretében – mely órák mindig is a munkára nevelést célozták, és mint ilyenek fontos és állandó helyet foglaltak el a szocialista iskolák órarendjében – szerkesztés, papír-, fém-, fonal- és famunkák, valamint kerti tevékenységek szerepeltek kötelező tananyagként. A fonalmunkákkal kapcsolatosan például az olvasható a tantervben, hogy ezekkel a fiúkat és a lányokat is meg kell ismertetni, mert „ez a munkanem ideg- és izomkoordináció kialakítására, tisztaság és pontosság kifejllesztésére alkalmas. A fonalmunkák tanításával meg kell alapozni az 5–8. osztályos női kézimunka tanítását is”. (13) A gombvarrás, egy-két öltésfajta megtanulása tehát a fiúk számára is előirányozott volt, a tanterv szövegezői azonban egyértelművé tették, hogy ez a lányok későbbi kézimunka-tanítását vezeti be. A fiúk felső tagozatos korukban soha többet nem voltak kénytelenek ilyen „nőies” dolgokkal foglalkozni.

A tanterv felső tagozatos tantárgyáról szóló részét vizsgálva megállapítható, hogy csakis a testnevelés, illetve a gyakorlati foglalkozás tekintetében tettek különbséget a tanulók neme szerint. Az alábbiakban a gyakorlati foglalkozások órafelosztása és tartalma kapcsán szeretnék megállapításokat tenni. Fiúk és lányok négy éven át elkülönítve tanulták e tárgyat, nagyjából azonos tartalommal, ám eltérő órafelosztással. A tartalom tekintetében az volt a legjelentősebb különbség, hogy a lányok minden tanévben tanultak (évi 28 órában) háztartási ismereteket, amely ismeretrész a fiúk képzéséből teljes egészében hiányzott. Másrészt viszont mindkét nem számára előírtak azonos tartalmakat a famunkáktól az elektrotechnikai ismeretekig, ám azzal a megkülönböztetéssel, hogy a fiúk mindenféle területtel kicsit hosszabban foglalkoztak (pl. 12 helyett 18 óra évente stb.).

A tantervben a háztartási ismeretek oktatásának indoklását is megtalálhatjuk: „A háztartási ismeretek és gyakorlatok tanterve megváltoztatja a tananyag hagyományosan díszítő, háziipari és népművészeti jellegét. A háztartási gyakorlatok tanterve arra törekszik, hogy a jövőben dolgozó nő gyakorlati ismereteit és jártasságait fejlessze: egyrészt hasznos ismereteket és jártasságokat nyújtson a dolgozó nő otthoni (háztartási) munkájához, másrészt a könnyű- és az élelmiszeripar irányába nyújtson elemi tájékoztatást. Háziipari és népművészeti munkák végzésére – ahol ez a helyi hagyományok miatt indokolt – szakköröket lehet szervezni.

A háztartási munka napjainkban erősen változik, korszerűsödik. Egyre nagyobb mértékben terjed a félkész és készletek, konzervek, gyorsfagyasztott élelmiszerek felhasználása az ételkészítésben, a kisgépek alkalmazása a háztartásban. A ruházatkodásban a korszerű ruházati anyagok terjednek el.

A háztartási munkák korszerűsödésének tendenciája tükröződik a tanterv anyagában. A korszerű élelmiszeranyagok használata ételkészítésre, háztartási kisgépek kezelése, egyszerűbb ruházati darabok készítésével és a ruházat gondozásával, javításával kapcsolatos munkák képezik a tanterv gerincét. Általában az a tanterv törekvése, hogy a leányokat a korszerű háztartási munkára készítse elő, a korszerű háztartási munka szemléletét alakítsa ki bennük.” (14)

Vizsgáljuk meg részletesebben, mit jelentett mindez a gyakorlatban, illetve a háztartási munkákra való felkészítés mellett hogyan töltötték meg tartalommal az oktatásügy korabeli irányítói a lányok „gyakorlati” képzését. 5. osztályban a 18 és 16 óra időtartamú papír- és fém munkák mellett a lányok a háztartási ismeretek keretén belül a kézi varrás alapműveleteivel, a kézi síkkötéssel, valamint anyag-, áru- és gyártásismerettel foglalkoztak, összesen 28 órában. Ennyi idő természetesen nem volt elegendő a megtanultak

begyakorlására, így a legtöbben – miként maga a szerző is, aki e tanterv szerint a 70-es évek közepén tanult varrni, hímezni és kötni – otthon, iskola után gyakorolták a kézimunkázást, és fejezték be az iskolában megkezdett darabokat (pl.: kötött sál).

6. osztályban folytatódott – a fiúk tantervében előírtakhoz hasonlóan – a fém- és fa-megmunkálás. A lányok többek között például „süllyesztett szegecselest”, „felületkezelést (olajbeégetést)”, fűrészelést, szegezést, enyvvel való ragasztást tanultak. A háztartási ismeretek blokkja ebben az évben a horgolás megtanulását, ételek elkészítését (hidegtálak, konzervek tálalása) és az ízléses terítést foglalta magában.

A következő évben nehezebb fa- és fémmunkák következtek, mint például a vésés vagy lágyforrasztás, és 8 órányi idő állt a lányok rendelkezésére ahhoz, hogy valamilyen „komplex munkát” elvégezzenek. (Pl.: zár vagy vízvezeték-szelep szerelése.) Ez a fiúk számára is megoldandó feladat volt, csakhogy nekik több idő állt rendelkezésre ehhez! A lányoknak előírt háztartási ismeretek ebben az évben a szabás-varrás és a varrógép-használat megtanulásán nyugodtak, valamint egyszerűbb ételek elkészítését, gyümölcsök és zöldségek tartósítását, a receptek, a mérleg és a tűzhely használatát irányozták elő.

Az általános iskola végzős leánynövendékei pedig elektrotechnikai ismeretek megtanulásával zárták a gyakorlati foglalkozásokat. Vezetékek szigetelését, összekötését, áramkörök készítését, a varrógép karbantartó szerelését kellett (volna) megtanulniuk. Emellett pedig a lehető legjobb szintre kellett emelniük szabás-varrással kapcsolatos ismereteiket; tanultak a ruházat és a lakás gondozásáról; elsajátították egyszerűbb hús- és tésztaételek készítését, étrendek összeállítását, háztartási könyv vezetését, a konyhai eszközök és kisgépek karbantartását. Úgy a fiúk, mint a lányok esetében minden évben szerepelt még fentiekén kívül egy kötelező üzemlátogatás, illetve 4-4 óra „balesetvédelmi ismeretek” nevű tananyagrészt. Falusi iskolákban kötelező volt fiúk és lányok számára is a gyakorlatkertben való tevékenykedés, az alapvető mezőgazdasági munkafolyamatok megismerése.

Az 5-diktől 8. osztályig tartó, fiúk és lányok oktatásában is fontos szerepet játszó gyakorlati foglalkozásokról tehát mindkét nem esetében elmondhatjuk, hogy elsősorban a munkára nevelést szolgálták. Az órafelosztásból és a tartalmak vizsgálatából kiderül, hogy a lányok ugyanazokat az ismereteket és munkafolyamatokat tanulták meg, mint a fiúk, és ráadásként még ezernyi más dolgot a háztartási ismeretek keretében, mely tevékenységek anyai, háziasszonyi szerepeik ellátásához kapcsolódtak. E tantervek szerint tehát a tökéletes nő nem más, mint egy olyan lény, aki a fafaragástól a villamosvezeték csupaszolásáig mindenféle „férfias” dologhoz ért, emellett száz százalékosan nő is, vagyis kitűnően mos, főz, varr és hímez! Olyan „szupernő” tehát ezen tervek „látens” ideálja, aki a világon mindenben járatos, az élet bármely területén, bármilyen szerepben derekasan megállja a helyét. A fiúktól (férfiaktól) ellenben mindezt senki nem várta el! Számukra elegendő volt a hagyományosan férfi munkáknak tartott dolgokkal megismerkedni (fa- és fémmegmunkálás), és a tantervből látványosan kiderül, hogy az oktatáspolitikusok szerint a fiúknak semmi közük a háztartás működtetéséhez. Ez a hozzáállás és gondolkodásmód teljesen egybevág az akkoriban tapasztalható, többek között a médiából feltárható közgondolkodással: a nőnek helyt kell állni a munkahelyén, a közéletben és otthon. A férfiak azonban annak ellenére, hogy feleségük (anyjuk, lányuk, nővérük, élettársuk stb.) terhei jelentősen megnövekedtek az előző évtizedekhez képest, nem vállaltak több feladatot magukra. A nők gondjain tehát nem úgy próbáltak enyhíteni, hogy átvállaljanak a feladataikból, hanem úgy, hogy megtanították őket megfelelni a férfias szerepeknek. Ez tükröződött a tanterv gyakorlati foglalkozást leíró részében is. A lányok a képzés során azonban nem csupán amiatt voltak nehezebb helyzetben, mert többféle, gyakran őket nem érdeklő dolgot kellett tanulniuk, hanem azért is, mert e dolgok (tevékenységi formák, munkafolyamatok) megtanulására sokkal kevesebb idő állt rendelkezésükre, mint fiú osztálytársaiknak. A két nem számára előírt óraszámoknak ugyanis egyez-

niük kellett, a lányoknak kötelező háztartási ismeretek blokk 28 óráját ezért a más tevékenységekre fordítható időből kellett „lecsípni”. Így végeredményben a lányok gyakorlati foglalkoztatása aligha érthette el a kívánt célt: ahelyett, hogy „mindent” megtanultak volna, szinte semmit nem tudtak igazán elsajátítani és begyakorolni. Aki nem tanult meg otthon vésni, csapot szerelni vagy palacsintát sütni, az az iskolai órákon aligha ért el jelentős fejlődést ebben a tekintetben!

Fiúk és lányok különbözősége a középiskolai osztályfőnöki órák 1968-as tanterve szerint

A középiskolai tantervekben az 1960-as, 70-es években mindössze a testnevelés órák leírásakor tettek különbséget fiúk és lányok között. (Ennek nyilván számos oka van, az egyik bizonyára az, hogy a felsőoktatási intézmények felvételi és képzési rendje sem tett semmiféle – nemből eredő – különbséget.) Ha azonban az osztályfőnöki órák kötelező és szabadon választható témáit nézzük, felfedezhetünk bizonyos sajátosságokat a két nem különbségeinek korabeli megítélését illetően. A szakközépiskolák számára 1968-ban kiadott tanterv és utasítás (15) is osztályokra bontva tartalmazza a kötelező beszélgetési témákat. Az iskolába újonnan bekerült elsősök a 6. és 7. foglalkozás során beszélgettek arról, hogy milyen problémákkal és előnyökkel járhat, ha fiúk és lányok egy osztályban tanulnak; hogy milyen a fiúk és lányok viselkedése maguk között és egymás társaságában. Nyilvánvalóan fontos beszélgetések lehettek ezek a közösségépítés kezdeti fázisában, amikor a kamaszkorú gyerekek – korábban általuk nem ismert – kortársaikkal találkoztak. Ezek az órák valószínűleg inkább a helyes viselkedés, az egymás iránti szimpátia kialakítására irányultak, semmint a nemek sajátosságainak számbavételére. Igaz, hogy azon kérdések megvitatása is szerepelt a 7. óra anyagában, hogy „Kik milyen tantárgyakban érvényesülnek jobban? Könnyű és nehéz tantárgyak, fiúk és lányok megítélése szerint”. (16) (Nem áll módunkban megvizsgálni azt, hogy milyen ismeretekkel rendelkeztek az akkori osztályfőnökök ezt a témát illetően, hiszen ahhoz át kellene vizsgálni a korabeli tanárképzés teljes programját. Valószínűleg inkább „vélekedtek”, mintsem „tudtak” valamit erről a bonyolult, ma sem eléggé feltárt kérdésről.) A 10., a „szocialista ifjú főbb tulajdonságait” tárgyaló órán a tanterv szerint már szó sem esett fiúk és lányok különbözőségéről. A kifejlesztésre váró tulajdonságok a dokumentum szerint – nemtől függetlenül –: az egyszerűség, szerénység, egymás segítése, önállóság, öntudatosság, munkakedv, életkedv, optimizmus stb.

A II. osztályos tananyagban is csak a „közösségi ember legfontosabb tulajdonságait” részletezték. A kötelező órák között szerepelt egy olyan témájú, amikor az élet megszépítéséről, a szép dolgok szeretetéről beszélgettek a diákok. Itt egy villanás erejéig feltűnt a tantervben a nemek különbözősége a „Fiúk és lányok viszonya a széphez” mondatban, vagyis esztétikai megközelítésben.

A szabad témájú órák között szerepelt a nemi higiénia és a nemi éréssel kapcsolatos tudnivalók tárgyalása – nemenként. A tanterv szerint ezen az órán kívül – ha megtartották egyáltalán – nem volt szó ilyesféle témáról. Meglehetősen furcsa, hogy abban az életkori szakaszban, amikor a két nem önmaga és egymás iránt megnyilvánuló érdeklődése igen élénk, a tanterv útmutatásai szerint vezetett iskolai órákon szinte szó sem eshetett ilyen kérdésekről.

A III. osztály osztályfőnöki óráinak témaköreit áttekintve ezen az évfolyamon semmiféle nemi sajátosságokról szóló foglalkozás nem volt.

A IV. osztály osztályfőnöki óráinak tematikáját megvizsgálva szembetűnnek ugyanazok a jellegzetességek, ugyanaz a nőkép, amely az általános iskolai gyakorlati foglalkozások anyagát tanulmányozva is kiűnt. Az évfolyam 5. megtárgyalandó témája az „életcél, hivatás, szerelem, család” címet viselte, és alcímei között szerepel az alábbi: „A dolgozó nő a családban, a munkahelyen.” Ezekben a korabeli órákon valószínűleg szó esett

tehát arról, hogy hogyan tudja összeegyeztetni régi és új szerepeit a nő, ám – miként az általános iskolában sem – itt sem tartották fontosnak azt, hogy a férfi-szerepek bővítését (házi munkákba való bevonásukat) felvessék. Nyilván azért, mert ez társadalmi szinten sem volt fontos kérdés.

A IV. osztályos tantervet vizsgálva a nők szerepköre még egy újabb területtel bővült (amely egészen az 1980-as évek végéig külön tárgyként szerepelt még az egyetemi oktatásban is!): a honvédelmi neveléssel. Az 1968-as tanterv készítői szerint ez ugyanis „nincs nemhez kötve, a lányokra sajátos feladatok várnak”. Ez tette fel a pontot az i-re a nőkép vonatkozásában. Az eszményi nő tehát minden, fentebb már felsorolt tulajdonsága mellett még a honvédelemhez is kellett értsen.

Összegzés

Ennek a két tantervnek és utasításnak a vizsgálata csak bevezetésként szolgál a magyarországi nőnevelés 1950-es és 1980-as évek közé eső történetét illetően. Annyi már ebből a két dokumentumból is megállapítható – és e megállapítások szinkronban vannak a korabeli média állításaival –, hogy az oktatási rendszer megpróbálta felkészíteni a nőket a lehető legtöbb szerep betöltésére. Jóllehet a második világháború utáni időszakról kezdve – különösen az 1950-es évektől – a nők korábban soha nem tapasztalt mértékben kapcsolódtak be a gazdasági és politikai életbe, otthoni feladataik és terheik alig csökkentek. Abban a helyzetben, amikor a „szocialista embereszmény” egyáltalán nem jelenítette meg a nemek különbözőségét, amikor az ideális ember a közösségért él, mondhatni aszexualis lény volt, a tantervekben sem nagyon kapott helyet a nemek különbözőségére utaló tananyag. A biológiai sajátosságok figyelembevétele ugyan mind az általános, mind pedig a középiskolákban többször is megtörtént (pl. a nemek szerint folytatott testnevelés esetében), ezen kívül alig-alig utalt valami arra a tananyagban, hogy fiúk és lányok járnak az intézményekbe. Az általános iskolások számára bevezetett gyakorlati foglalkozások ugyan tekintettel voltak a nemek különbözőségére, de csakis annyiban, hogy a lányokat akarták megtanítani mindenre, a fiúkat pedig csak a hagyományosan „fiús”-nak tartott tevékenységekre.

Újabb kutatások és vizsgálatok sora szükséges ahhoz, hogy ezt a kérdéskört alaposabban feltárhassuk és a múltbeli események, jelenségek elemzéséből okulva kialakíthassuk a nemi (és egyéni!) sajátosságokat is figyelembe vevő oktatási tartalmakat.

Jegyzet

- (1) A témával kapcsolatosan lásd pl. az alábbi műveket: Schwarz Etel (1938): *Nőnevelés és oktatás a XIX. században Magyarországon*. Debrecen. Nagyné Szegvári Katalin (1969): *A nők művelődési jogaiért folytatott harc hazánkban 1777–1918*. KJK, Budapest.
- (2) Erről lásd többek között: Mészáros István (1988): *Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája 996–1948*. c. könyvét. Akadémiai K, Budapest. 107–113.
- (3) Uo. 107.
- (4) *Magyar Törvénytár. 1934. évi törvénycikkek*. Budapest. 1935. 82–97.
- (5) Ld.: Mészáros I. i. m. 117.
- (6) Uo. 119.
- (7) *Pedagógiai Lexikon*. II. k. Főszerk.: Nagy Sándor. Akadémiai, Budapest. (1977) 32.
- (8) Gönyei Antal (1947): *Fiúk és lányok*. In: *Tanítás és értelmi fejlődés*. MKM, Budapest.
- (9) Uo.
- (10) Uo. 136. .
- (11) Ld. pl.: *Tanterv és utasítás az általános iskolák számára*. Tankönyvkiadó, Budapest. 1962.
- (12) *Ped. Lexikon*, II. k. 32.
- (13) *Tanterv*, 1962. 176. .
- (14) *Tanterv*, 1962. 514–515.
- (15) *Tanterv és utasítás a szakközépiskolák számára – osztályfőnöki óra*. Tankönyvkiadó, Budapest. 1968.
- (16) *Tanterv*, 1968. 6.

Abstract

In order to get a good starting point concerning the history of women's education in Hungary between 1950 and 1989 we analysed two syllabi and directions. The results of this analysis correspond to the statements of the period made by the media. The educational system aimed to prepare women to be able to fulfill the most possible roles. However after the Second World War women started to participate in the economical and political life to the highest degree than ever before, their domestic chores did not decreased at all.

In accordance with the socialist ideal, gender differences did not appear in the syllabi: the ideal human being was asexual, lived for the community. Although the biological differences were taken into account at primary and secondary levels as well, beside this nothing referred to the differences originating from the gender. The practical courses introduced at primary level wished to teach „everything” to the girls while boys were expected to acquire only the „boyish” skills. It is worth to make further researches by the analyses of the events and incidents of the past in order to discover the content of the education concerning gender differences.